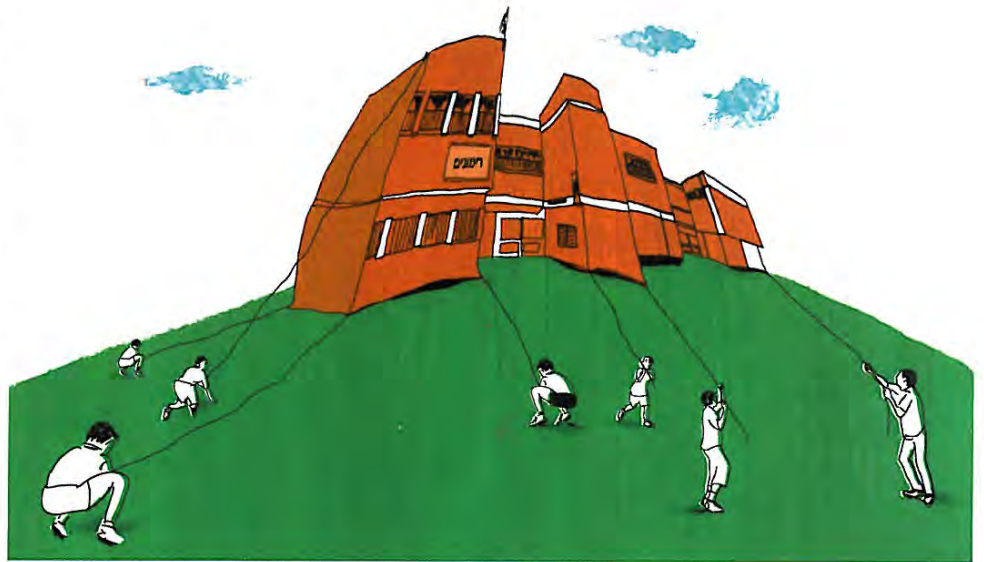

איך אפשר ליישם את העקרונות הדמוקרטיים ואת מוסדות הדמוקרטיה בכל בית ספר

מהו בית ספר המחנך לדמוקרטיה?

כתבה: אוקי מרוסק איירה: לירון כהן

לבחון אם קיימת דמוקרטיה בבית ספר או לא. מי שחושב שמוסדות דמוקרטיים הם התנאי לקיומה של דמוקרטיה, יאמר שבית ספר הוא דמוקרטי אם פועלת בו מועצת תלמידים, אם יש בו בחירות למועצה מדי שנה בשנה, ואם כל תלמיד רשאי להגיש את מועמדותו למועצה ולבחור את חבריה. מי שסבור שהערכים הדמוקרטיים הם החשובים ביותר יבדוק אם ההחלטות של מועצת התלמידים שומרות על שוויון הזכויות של התלמידים ושל המורים בבית הספר, אם יש במועצה תלמידים מכל קבוצות האוכלוסייה: בנים, בנות, תלמידים מצליחים בלימודים, תלמידים שאינם מצליחים בלימודים, תלמידים מכל הדתות והלאומים (אם יש בבית הספר ייצוג לכמה דתות), וכדומה. מי שמבסס דמוקרטיה גם על אופן הניהול וגם על הערכים, לא יסתפק בידיעה שבבית הספר מתקיימות בחירות למועצה, אלא יבדוק אם החלטות המועצה מבטאות שוויון זכויות בין התלמידים, כבוד לכל מורה ותלמיד וכדומה. למשל, איך תיבחן על פי גישה זו החלטת המועצה בעניין חלוקת מגרשי המשחקים בהפסקות? ההחלטה תיחשב דמוקרטית לא רק אם כל התלמידים השתתפו בבחירת הנציגים

שנים; ואפשרות שווה לכול לבחור ולהיבחר.

לעומתם, יש החושבים שהדבר החשוב ביותר במדינות דמוקרטיות הוא הערכים שעליהם הן מושקעות: שוויון, חירות, אחריות, שיתוף ושמירה על זכויות אדם. לכן, אם רוצים לדעת עד כמה המדינה היא דמוקרטית, צריך לבדוק באיזו מידה היא דואגת לביטחון אזרחיה, להתפתחותם ולרווחתם.

ויש הסבורים שכדי שמדינה או ארגון כלשהו ייחשבו דמוקרטיים עליהם לשמור גם על הערכים וגם על מוסדות השלטון ועל דרכי קבלת ההחלטות. על פי שלוש הגישות האלה אפשר

איך דמוקרטיה באה לידי ביטוי בבית הספר?

יש הסבורים כי המוסדות הפועלים במדינה ואופן קבלת ההחלטות בה הם שמגדירים אם היא מדינה דמוקרטית או לא. לפי הגישה הזאת, משטר הוא דמוקרטי אם יש בו פרלמנט (בית מחוקקים) שאותו

בוחרים האזרחים; בתי משפט, שבהם כל האזרחים שווים בפני החוק ללא הבדל דת, גזע ומין; בחירות המתקיימות כל כמה

הלימודים, הם לומדים שהחלטות דמוקרטיות נועדו רק לעניינים לא חשובים. בבתי הספר האלה מדגישים את השתתפות התלמידים במוסדות

הדמוקרטיים, ולא מתמקדים בתוכן של החלטות הילדים ובתהליכים לבחירת הנציגים.

אך גם הגישה החינוכית המאפשרת קבלת החלטות דמוקרטיות בנושאים חשובים עלולה לפגוע בחינוך לדמוקרטיה. למשל, מה יקרה אם התלמידים יבחרו לא ללמוד מהי דמוקרטיה או לא ללמוד קרוא וכתוב או ערבית? על פי מדיניות בית הספר זו זכותם, אך כך הם יקיימו דמוקרטיה בלי לדעת מה משמעותה. בעיה נוספת הפוגעת בדמוקרטיה שבבתי הספר הדמוקרטיים היא שכר הלימוד הגבוה שיש לשלם כדי ללמוד בהם. בגלל הדרישה הזאת מרבית הילדים בבתי הספר הדמוקרטיים באים מקבוצות אוכלוסייה מבוססות כלכלית. לא זו בלבד שהמחסום הזה אינו דמוקרטי כלפי ילדים שהוריהם מרוויחים פחות, הוא גם מונע מתלמידי בית הספר ללמוד לחיות עם ילדים מקבוצות אחרות באוכלוסייה. דווקא בבתי הספר הממלכתיים, הרגילים יש קבוצות אוכלוסייה מגוונות,

החלוצים ביישום גישה זו היו בתי הספר הדמוקרטיים. בבתי הספר האלה התלמידים שותפים בקבלת החלטות חשובות, למשל: מי מהמורים ילמד בבית הספר, מה ילמדו בבית הספר, ואיזו פעילות חברתית תתקיים בו. על פי גישה זו, זכותם של התלמידים להשתתף בהחלטות הנוגעות להם ולבית הספר גם אם הן עלולות להיות גרועות. ההנחה היא שבדרך כלל הם יוכלו ללמוד מטעויותיהם ולשנות את החלטותיהם בהתאם לכך.

הגישה השלישית

חינוך לדמוקרטיה בעיקר באמצעות שמירת הערכים הדמוקרטיים בבית הספר. לפי גישה זו, חשוב מאוד ללמוד בבית הספר מהי דמוקרטיה, להתנסות בה ולהפעיל מוסדות דמוקרטיים, אך חשוב מכך לקיים את הערכים הדמוקרטיים. עם זאת, המחזיקים בגישה זו חוששים שבבתי ספר, גם אם הם דמוקרטיים, לא מחנכים בשלמות לדמוקרטיה. לדוגמה, בבתי ספר רגילים רבים מאפשרים לתלמידים להתנסות בדמוקרטיה בעיקר בתחומים משניים שאינם חשובים לא לתלמידים ולא למורים. אם, למשל, משתפים את התלמידים בתכנון ירידים או תחפושות לפורים אך לא בתכנון תכנית

למועצה, אלא גם אם הובטחה הזכות של כולם לשחק, ללא הברדל גיל, כיתה, מין, גזע ולאום, ואם ביטחון התלמידים החלשים נשמר.

איזו גישה לדמוקרטיה רצוי לאמץ בבית הספר?

מחנכים ומורים מתלבטים איזו משלוש הגישות לדמוקרטיה רצוי להנהיג בבית הספר. הם גם מתלבטים איך לחנך תלמידים לכבד את עקרונות הדמוקרטיה ואת מוסדותיה. הנה שלוש הגישות המרכזיות לחינוך לדמוקרטיה:

הגישה הראשונה

אורח החיים בבית הספר אינו צריך ואינו יכול להיות דמוקרטי. לפי גישה זו, תלמידי בית הספר היסודי אינם בוגרים דיים להיות שותפים להחלטות. הם אינם יודעים עדיין מה טוב ומה חשוב להם, ותפקיד המורים והמנהלים הוא להקנות להם את הידע הזה ולדרוש מהם לנהוג בהתאם לכך. בראשית חייהם צריכים התלמידים ללמוד את המושגים הדמוקרטיים ולהתנסות בחוויות דמוקרטיות בתכניות מיוחדות. למשל, יכולה להיות מועצת תלמידים בבית הספר, אולם המורים הם שצריכים להחליט אילו נושאים יידונו בה.

הגישה השנייה

חינוך לדמוקרטיה באמצעות התנסות בחיים דמוקרטיים בבית הספר. הנוקטים גישה זו חושבים כי תלמידים יתחנכו לדמוקרטיה אם יתנסו בחיים דמוקרטיים בבית הספר, ומוטב שיחוו זאת בגיל צעיר ככל האפשר. לכן, לדעתם, חשוב שיפעלו בבית הספר מוסדות דמוקרטיים, ושהתלמידים יוכלו להחליט בנושאים רבים הקשורים בחייהם.

וכך התלמידים מתנסים בַדְמוֹקְרַטְיָה מְעֵצָה חֲחִיִּים יחד ולומדים לכבד זה את זה למרות ההבדלים ביניהם. מכשול נוסף לַדְמוֹקְרַטְיָה הַקִּיִּים

בְּחֶלֶק מִבְּתֵי הַסֵּפֶר הַדְמוֹקְרַטְיִים ולא קיים בְּבְתֵי הַסֵּפֶר הַרְגִילִים הוּא הַאֲפְשָׁרוֹת לַהֲצַטְרֵף אֶלֵיהֶם רק באישור של ועדת קבלה. הַמְיוֹנִים הַאֵלֶּה פּוֹגְעִים בְּאֹפֶן בְּרוּר בְּזִכּוֹת הַשְׁוֶה שֶׁל כָּל תַּלְמִיד לַחֲנִיךְ. כְּדֵי לִשְׁמֹר עַל זְכוּת שְׁוֶה לְכָל תַּלְמִיד לַחֲנִיךְ בְּכֻלָּל, וְלַחֲנִיךְ לַדְמוֹקְרַטְיָה בְּאֹפֶן מִיּוּחַד, רֵאוּי לֹא לַקִּיִּים מְיוֹנֵי קְבֻלָּה לְבֵית הַסֵּפֶר וְלֹא לְגִבּוֹת שְׂכָר לִימוּד מֵעַל לְמוֹתָר עַל פִּי חֻקֵי מְשֻׁרֵד הַחֲנִיךְ.

איך בודקים מהי הגישה של בית הספר מסוים לַדְמוֹקְרַטְיָה?

גם אם הַחֲנִיךְ לַדְמוֹקְרַטְיָה בְּבֵית הַסֵּפֶר אֵינּוּ תּוֹאֵם בְּמִדּוּק אֶת אַחַת הַגִּישוֹת שֶׁתִּיאָרְתִי, אֲפֹשֶׁר בְּעֶזְרַת כֹּמָה שְׁאֵלוֹת לְבִדּוֹק אִיזוֹ גִישָׁה הִיא הַדּוֹמִינַנְטִית (הַבּוֹלְטָה) בּוֹ:

1. האם פועלים בְּבֵית הַסֵּפֶר מוֹסְדוֹת דְמוֹקְרַטְיִים, כְּמוֹ מוֹעֵצַת תַּלְמִידִים הַנִּבְחָרָה בְּבַחֲרוֹת סְדִירוֹת?
2. האם יש בְּמוֹסְדוֹת הַדְמוֹקְרַטְיִים שֶׁל בֵּית הַסֵּפֶר יִיצוֹג שְׁוֶה לְקְבוּצוֹת הַמְרַכִּיבוֹת אֶת אוֹכְלוֹסִיַּת בֵּית הַסֵּפֶר, לְמִשְׁלָל בָּנִים וּבָנוֹת, דְתִיִּים וְחִילוֹנִים, יְהוּדִים וְעִרְבִים?
3. בְּאֵילוֹ נוֹשָׂאִים שׁוֹתֵפִים הַתַּלְמִידִים לְהַחֲלוֹטוֹת, וְמָה חֲשִׁיבוֹתֶם שֶׁל הַנוֹשָׂאִים הַלָּלוּ: האם אֵלֶּה נוֹשָׂאִים חֲשׁוּבִים, כְּמוֹ בַחֲרִית חוֹמֵר הַלִּימוּדִים, או עֲנִיִּינִים מְשֻׁנִּים בְּלִבָּד, כְּמוֹ קִישׁוֹט בֵּית הַסֵּפֶר?
4. האם הַתַּלְמִידִים בְּבֵית הַסֵּפֶר לומדים מֵהִי דְמוֹקְרַטְיָה וּמְקִפִידִים לְשְׁמֹר עַל עֲרֻכְיָה וְעַל מוֹסְדוֹתֶיהָ?
5. האם לְכָל יֶלֶד וְיֶלְדָה יש זְכוּת שְׁוֶה לְהַתְקַבֵּל לְלִימוּדִים בְּבֵית הַסֵּפֶר?

6. האם המבוגרים מדגימים בְּחִיָּהם בְּבֵית הַסֵּפֶר אֶת הַעֲרִכִים הַדְמוֹקְרַטְיִים? לְדוּגְמָה, האם המורים מכבדים אֶת הַחֻקִּים? האם המורים מתייחסים בְּשׁוּוִיוֹן לְכָל עוֹבְדֵי בֵּית הַסֵּפֶר, כְּלוֹמֵר לְעַמִּיתֵיהֶם הַמּוֹרִים, לְאֲנָשֵׁי הַתְּחֻזָּקָה וְכּוֹמָה?

איך לחנך לַדְמוֹקְרַטְיָה בְּבֵית הַסֵּפֶר?

בְּתֵי סֵפֶר הַמְעוֹנֵינִים לַחֲנִיךְ לַדְמוֹקְרַטְיָה וְלַהֲנַהֵג הַלִּיכִים דְמוֹקְרַטְיִים יְכוּלִים לְהַכְשִׁיר אֶת הַמּוֹרִים וְאֶת הַתַּלְמִידִים בְּשִׁלוּשָׁה שְׁלִבִים:

שִׁלְב א

הַתַּלְמִידִים וְהַמּוֹרִים לומדים מהי דְמוֹקְרַטְיָה, מֵהֶם הַעֲרִכִים הַבְּסִיסִיִּים שֶׁלָּהּ, וְאֵילוֹ סוּגִים שֶׁל דְמוֹקְרַטְיָה קִיִּיִּים.

שִׁלְב ב

הַמּוֹרִים וְהַתַּלְמִידִים מְבַרְרִים בְּשִׁיעוּרֵי הַדְמוֹקְרַטְיָה אֵיךְ אֲפֹשֶׁר לְיִישֵׁם אֶת הַעֲקֻרוֹנוֹת הַדְמוֹקְרַטְיִים וְאֶת מוֹסְדוֹת הַדְמוֹקְרַטְיָה בְּבֵית הַסֵּפֶר.

שִׁלְב ג

הַמּוֹרִים וְהַתַּלְמִידִים מְעַצְבִּים אֶת הַדְמוֹקְרַטְיָה הַמַּתְאִימָה לְבֵית הַסֵּפֶר שֶׁלָּהֶם וְלְמֵאֲפִינָיו הַיְיְחודִיִּים. לְדוּגְמָה, אִם פּוֹעֵלֶת בְּבֵית הַסֵּפֶר מוֹעֵצַת תַּלְמִידִים,

מִשְׁתַּדְלִים שִׁיהִיו בָּהּ נְצִיגִים מִכָּל הַקְבוּצוֹת שֶׁבְּבֵית הַסֵּפֶר; יש בְּתֵי סֵפֶר שְׂבוּחֵרִים לְבִטֹּל אֶת מוֹעֵצוֹת הַתַּלְמִידִים וְלַהֲקִים בְּרִלְמֵנֵט תַּלְמִידִים שְׁנִצִּיגִיו אֵינֶם קְבוּעִים: בְּכָל שְׁבוּעַ מִשְׁתַּתְּפִים תַּלְמִידִים אַחֵרִים בְּפִרְלֵמֵנֵט, וּבְסוּף הַשְּׁבוּעַ הֵם מְעִבִידִים לְבְנֵי כִּתְתָם אֶת מָה שְׂסוּפָם בּוֹ וְדָנִים בְּשִׂאלוֹת הַעוֹמְדוֹת עַל הַפְּרָק. אֶת נוֹשְׂאֵי הַדִּיוֹן קוֹבְעִים הַתַּלְמִידִים וְהַמּוֹרִים יחד. הִנֵּה כֹּמָה מֵהַנוֹשָׂאִים שֶׁנְדוּנוּ הַשָּׁנָה בְּבְתֵי הַסֵּפֶר: חָרָם עַל תַּלְמִידִים, יְמֵי הוֹרִים, חֲלוּקַת הַמְּגֻרָשִׁים בַּהֲפִסְקוֹת וְאִלִּימוֹת בְּפִיִּסְבוּק.

לְעִיתִים הַתַּלְמִידִים יוֹזְמִים שִׁנּוּיִים חֲשׁוּבִים בְּיוֹתָר בְּבֵית הַסֵּפֶר וּמְצִיעִים פְּתָרוֹנוֹת יְצִירָתִיִּים לְבַעֲיוֹת. לְמִשְׁלָל, בְּאֶחָד מִבְּתֵי הַסֵּפֶר הַחֲלִיטוֹ הַתַּלְמִידִים לְשַׁנּוֹת אֶת מְבִנָּה יוֹם הַהוֹרִים וְכָל תַּלְמִיד מְכִין אֶת הַמּוֹרִים לְפָגִישָׁה עִם הוֹרָיו; בְּבֵית סֵפֶר אַחֵר הַקִּימוּ הַתַּלְמִידִים מְשֻׁמֵּר בְּפִיִּסְבוּק, שֶׁהִיא וְעַדָּה לְחִיפּוֹשׁ דְרָכִים שִׁמְנְעוּ מִחֲבָרִיהֶם הַתְּנַהֲגוֹת אִלִּימָה בְּפִיִּסְבוּק; בְּבֵית סֵפֶר אַחֵר תַּלְמִידִים קְבָעוּ מְסֻלּוֹל חָדָשׁ לְטִיּוֹל בֵּית הַסֵּפֶר. בְּמֻסְלּוֹל הַחָדָשׁ הָיוּ הַדְרָכוֹת קְצָרוֹת יוֹתָר

וְשׁוֹלְכוּ בּוֹ אֶתְרִים הַקְשׁוּרִים בְּתַרְכוּתָם שֶׁל הַתַּלְמִידִים. לְמִשְׁלָל: סִיּוּר הַכּוֹלָל בִּיקוּר בְּחֻצְרוֹ שֶׁל הַבָּבָא סְאֵלֵי בְּנֵתִיבוֹת. כָּל דִּיוֹן וְכָל הַצָּעָה שְׁמוּעֵלִים בְּמוֹסְדוֹת בֵּית הַסֵּפֶר נִבְחָנִים עַל פִּי הַעֲקֻרוֹנוֹת הַדְמוֹקְרַטְיִים וּמִתְקַבְּלִים רק אִם הֵם מַתְאִימִים לְעֲרִכִים הַדְמוֹקְרַטְיִים.

אִיקֵי מְרוֹשֵׁק הִיא הַמְנַהֵלֶת הַחֲנִיכוּתִית שֶׁל מְדַרְשַׁת אָדָם